

شماره ششم، مهر ۱۳۹۱

۲ سخن نخست

۴ راهبرد نظام

۵ تحلیل

تحریم‌ها: فرصتی برای اصلاح ساختار اقتصاد ۵ جنبش
عدم تعهد و دورنمای جایگاه ایران ۹ ارزیابی موج جدید
فشارهای بین‌المللی علیه ایران ۱۳ روابط ایران و هند در سایه
اجلاس جنبش عدم تعهد ۱۷ ترکمنستان: پیگیری منافع و
تغییر روابط با ایران ۲۱ چشم‌انداز روابط ایران و مصر ۲۵
ایران و نشست مجمع عمومی سازمان ملل ۲۹ انتخابات
ریاست جمهوری امریکا و موضوع ایران ۳۳ خط قرمز: بنیانی
سست و تقابلی آشکار ۳۷ رزمایش نظامی امریکا در خلیج
فارس ۴۱ سوریه و چشم‌انداز تطویل بحران ۴۵ تحرکات
پاک: پیوند ناامنی‌های داخلی و منطقه‌ای ترکیه ۴۹ فیلم
موهن «معصومیت مسلمانان»: اسلام ستیزی با اهداف سیاسی ۵۵

۵۹ نگاه دیگران

جنگ سرد با ایران ۶۰

۶۳ پیش‌نگاه

• مطالب درج شده در ماه‌نگار لزوماً بیانگر دیدگاه‌های پژوهشکده نمی‌باشد و استفاده از مطالب آن با ذکر منبع آزاد است.

* صاحب امتیاز: پژوهشکده مطالعات راهبردی
* مدیر مسئول و رئیس شورای سیاست‌گذاری:

سعید نورایی

* دبیر: مهدی میرزاده کوهشاهی

* شورای سیاست‌گذاری (به ترتیب حروف الفبا):

میرقاسم بنی‌هاشمی، فرزاد پورسعید، دکتر ناصر
علیدوستی، دکتر داود غریاق‌زندی، دکتر محمود یزدان‌فام
* هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا):

میرقاسم بنی‌هاشمی، فرزاد پورسعید، دکتر رضا خلیلی،
دکتر حسن شکوه، دکتر داوود غریاق‌زندی، دکتر
محمدعلی قاسمی، دکتر عبدالله قنبرلو، عسگر قهرمانپور،
مهدی میرزاده کوهشاهی، دکتر طیبه واعظی، دکتر محمود
یزدان‌فام

* عوامل اجرایی و فنی: مهندس علی رئیس‌دانا، اکبر

قلی‌یان، احسان مرشدی

* ویراستار: لیلا مرادی

* صفحه‌آرا: ملیحه کربلایی

* طراح جلد: سیدعباس امجدزنجانی

* نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان آبان جنوبی، خیابان

رودسر شرقی، پلاک ۷

* صندوق پستی: ۱۴۱۵۵-۵۱۸۹

* تلفن: ۰۲۱ - ۸۸۸۰۲۴۷۷

* دورنگار: ۰۲۱ - ۸۸۸۹۶۵۶۱

* رایانامه: dideban@risstudies.org

پژوهش‌های مطالعات راهبردی

فهرستی

تحركات پ ك ك؛ پیوند ناامنی‌های داخلی و منطقه‌ای ترکیه

اشاره:

حزب کارگران کرد ترکیه مهم‌ترین چالش امنیتی دولت ترکیه در سه دهه اخیر بوده است. روند رو به رشد اصلاحات سیاسی و نیز بهبود شاخص‌های اقتصادی مناطق کردنشین در دوره حزب عدالت و توسعه موجب تغییر راهبرد مقطعی و البته، منفعلانه پ ک ک در چند سال گذشته شده بود. تغییر سیاست منطقه‌ای ترکیه و در پیش گرفتن موضع یک جانبه گرایانه در قبال تحولات سوریه زمینه بسیار مناسبی برای فعالیت و تحركات خشونت بار بی‌سابقه پ.ک.ک فراهم کرد. این گزارش روند و پیامدهای امنیتی فعال شدن مجدد این سازمان و تأثیر آن را بر روابط ترکیه با ایران و سوریه بررسی می‌کند.

مقدمه

و عملیات‌های مسلحانه این سازمان^۱ می‌توان مشاهده کرد؛ اما تحولات جهان عرب، به ویژه اختلاف نظر عمیق ترکیه با کشورهای مهم منطقه مانند ایران و روسیه در تحولات سوریه، چالشی جدی را برای روند مزبور پدید آورد. تحول در راهبرد سیاست منطقه‌ای ترکیه به زمینه‌ای برای فعال شدن برخی آسیب‌های امنیتی این کشور منجر شد. تنش‌های دیپلماتیک و سیاسی با روسیه، ایران و عراق، فعال شدن بحران قومی با تشدید حملات مسلحانه و خشونت‌های سازمان یافته پ ک ک پس از ناامن شدن مرزهای سوریه و رادیکال شدن مواضع حزب کردی صلح و دموکراسی (ب.د.پ) نمودهای محیط ناامن منطقه‌ای و سیاسی ترکیه پس از بحران سوریه‌اند؛ تحولاتی که پیوند تنگاتنگ دو سطح از ناامنی‌های داخلی و خارجی این کشور را نشان می‌دهند. در این تحلیل کوتاه، تحركات پ ک ک در چند ماه اخیر، به ویژه در شهریور ماه و تأثیر فعال شدن آن بر ظهور و پیوند دو سطح از ناامنی‌های داخلی و منطقه‌ای و مواضع دولت ترکیه در واکنش به تشدید خشونت‌های داخلی بررسی می‌شود.

تحركات و استراتژی جدید پ ک ک

بر اساس آخرین گزارش و برآورد گروه بین‌المللی بحران^۱ از ماه ژوئن ۲۰۱۱ م تا اگوست ۲۰۱۲ م، نزدیک به ۸۰۰ تن در خشونت‌های قومی در ترکیه کشته شده‌اند که حدود ۵۰۰ تن از آنان را نیروهای پ ک ک و

روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ م، تحولات مهمی را در یک دهه اخیر در عرصه سیاست داخلی و خارجی ترکیه پدید آورد. مهم‌ترین دستاوردهای شکل‌گیری این حزب در سیاست داخلی بازگشت ثبات و اقتدار سیاسی، رهایی از دولت‌های ائتلافی شکننده و تقویت روندهای دموکراتیک از طریق همه‌پرسی‌های اصلاح قانون اساسی در سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۰ م، بود. در عرصه سیاست خارجی و منطقه‌ای، نیز استراتژی «به صفر رساندن مشکلات با همسایگان» و «دکترین عمق استراتژیک»، زمینه بازگشت ترکیه به خاورمیانه و کاهش تنش‌های بلندمدت با کشورهای همسایه را فراهم کرد و همکاری‌های اقتصادی و تجاری آنکارا با تمام کشورهای منطقه گسترش یافت. از نظر استراتژیک، نتیجه این تحولات را در سه عرصه «تغییر رویکرد امنیت محور در سیاست خارجی با کاهش نقش آفرینی نظامیان»، «تقویت هم‌گرایی‌های منطقه‌ای» و «تضعیف نقش حزب کارگران کرد (پ ک ک) و کاهش خشونت‌ها

زیرشاخه هایش، ۲۰۰ تن را نیروهای دولتی و ۸۵ تن را غیرنظامیان تشکیل می دهند. تابستان امسال یکی از خونین ترین تابستان های ترکیه از زمان آغاز فعالیت نظامی پ ك ك از سال ۱۹۸۴ م تاکنون بوده است. بر پایه برخی آمار نهادهای امنیتی ترکیه، در چند ماه اخیر، بیش از ۴۰۰ تن در درگیری ارتش و گروه های مسلح کردی کشته شده اند که نزدیک به ۱۰۰ تن از آنها نیروهای دولتی و غیرنظامیان و بقیه از شورشیان کرد بودند که بیشترین تلفات دو طرف در شهریور ماه بوده است.

بر پایه گزارش های منابع امنیتی ترکیه، در یک ماه گذشته، پ ك ك حمله های تروریستی متعددی را علیه اهداف نظامی و غیر نظامی انجام داده است. حمله به ایستگاه های پلیس یا پاسگاه های ژاندارمری در «استانبول»، «فوجا»، «ازمیر»، «قاضی آنتپ»، «حکاری»، «دیاربکر»، «بیت الشهاب»، «ویرانشهر»، «آغری»، «ارض روم» و «بینگول»؛ بمب گذاری های متعدد در مسیرهای کوهستانی نیروهای نظامی؛ انفجار بمب در مسیر اتوبوس مسافری (که منجر به کشته و زخمی شدن عده زیادی غیر نظامی شد)؛ به گروگان گرفتن «عبدالمجید تارهان»، نماینده حزب جمهوری خلق و نیز دبیر حزب عدالت و توسعه در استان حکاری؛ ربودن چهار غیر نظامی در «بتلیس» و قتل سه روستایی در «فوجا» از توابع «آنتالیا» به بهانه افشای محل اختفای نیروها یا انبارهای مهمات پ ك ك؛ عملیات های انتحاری در مراکز پلیس «استانبول» و «دیاربکر» از جمله تحرکات خشونت بار اخیر پ ك ك است که از نظر کمی و تنوع، در چند سال گذشته بی سابقه بوده است؛ اما مهم ترین حرکت نظامی این گروه، عملیات گسترده ۵۰۰ نفره برای تصرف و در کنترل گرفتن مناطقی در «شیمدینلی» در استان کردنشین حکاری است. پس از حمله شورشیان کرد، مناطق پیرامونی این شهر به دلیل عملیات بزرگ هوایی و زمینی ارتش به مدت بیست روز منطقه نظامی اعلام شد و هنوز هم پس از چند هفته، عملیات ارتش با شدت زیاد ادامه دارد. گستره جغرافیایی و نیز مدت زمان درگیری نیروهای دولتی و پ ك ك در این منطقه در سه دهه اخیر بی سابقه بوده است. حجم و شدت عملیات های این گروه و ناامنی مناطق کردنشین در یک ماه گذشته چنان افزایش یافت که «اردوغان» شخصاً دستور داد هشت خودروی ویژه ضدمین برای حفظ جان استانداران و شخصیت های استان های کردنشین «شیرناک»، «حکاری»، «باتمان»، «دیاربکر»، «وان»، «سرت»، «درسیم» و «بینگول» از آلمان خریداری و در اختیار آنان گذاشته شود. نهادهای امنیتی در نیمه دوم شهریور این خودروهای ضد مین را خریداری کردند و قرار است برای نمایندگان مجلس نیز چنین تدابیری در نظر گرفته شود. باوجود تلفات سنگین شورشیان در عملیات هوایی و زمینی گسترده ارتش

در ماه جاری (۱۳۰ تن کشته و تا ۲۵ شهریور تعداد بسیاری تسلیم و زخمی شدند) «مراد قاراییلان» از رهبران پ ك ك در مصاحبه ای ادعا کرده که بر مناطق جنوب شرق ترکیه در «شیمدینلی»، «چو کورجا» و «شیرناخ» کنترل دارد و «اردوغان» دیگر نمی تواند به این مناطق قدم نهد. این ادعا به این سبب بوده که پ ك ك پس از آغاز عملیات خود، در برخی از این مناطق کوهستانی، پرچم خود را برافراشته است.

مختصات راهبرد جدید نظامی - سیاسی پ ك ك را می توان در چند نکته آورد؛ نخست اینکه بر خلاف تمام عملیات های نظامی - تروریستی که با هدف ضربه محدود و با روش هایی غافلگیرانه مانند حمله های انتحاری، بمب گذاری یا حمله های شبانه به مقرهای نظامی و انتظامی انجام می گرفت، عملیات «شیمدینلی» با ۵۰۰ نیروی چریکی با هدف تصرف و کنترل سرزمینی مناطق کردنشین آغاز شد. به نظر می رسد هدف بنیادین پ ك ك کشاندن بحران سوریه به داخل مرزهای ترکیه و تلاش برای خیزش مسلحانه عمومی علیه دولت مرکزی و درواقع، اقدامی در راستای تکرار تجربه سوریه در این کشور است. نکته دوم کاربرد سلاح های سنگین و دوربرد در این عملیات نظامی است. دستیابی به این سلاح ها نشان دهنده تحول در استراتژی و افزایش ارتباطات فرامرزی این گروه مسلح است. نکته سوم به گروگان گرفتن نمایندگان یا مقامات دولتی، ربودن شهروندان کرد یا ترک برای نشان دادن ناامنی عمومی و ناتوانی دولت در حفظ امنیت شهروندان و مقامات در افکار عمومی داخلی و بین المللی است. ویژگی مهم دیگر تحرکات اخیر، انجام عملیات های تروریستی در سراسر خاک ترکیه و اصرار بر تداوم تحرکات نظامی برای تعمیق بحران قومی در کشور است. این رفتار پ ك ك

یا اتحاد دمکراتیک در مرزهای طولانی سوریه، که دولت «بشار» کنترل می‌کند، بر آن ندارد، ناامنی تصورناپذیری را برای آنکارا پدید آورده است و بیشتر نفوذهای منطقه‌ای گروه‌های مسلح کردی به داخل ترکیه، نه از طرف شمال عراق یا غرب ایران، بلکه از مسیر مرزهای بدون کنترل سوریه انجام می‌گیرد.

پیامد دیگر شعله‌ور شدن ناامنی در سوریه برای آنکارا این بود که دولت سوریه در اقدامی تلافی‌جویانه در کمک‌های تسلیحاتی و مالی ترکیه به شورشیان سوریه، پ‌ک‌ک و نیز پی‌د را برای برقراری امنیت در منطقه و جلوگیری از نفوذ مخالفان بشار و انتقال تسلیحات نظامی به داخل سوریه، هم تسلیح و هم تشویق کرد و توافق نانوشته‌ای بین گروه‌های کردی و دولت «بشار» در ضربه زدن به منافع ترکیه و ایجاد ناامنی هم در مرزها و هم در داخل ترکیه پدید آمد. در این چهارچوب، «ریاض شقفه»، دبیرکل اخوان المسلمین سوریه، در ۲۵ شهریور اعلام کرد: «دولت سوریه برای آسیب رساندن به ترکیه یک پایگاه نظامی در مرز مشترک با این کشور در اختیار حزب کارگران کردستان ترکیه قرار داده است.» به گفته وی، دولت سوریه نخست در شهر حلب اقدام به تأسیس پایگاه کرد؛ اما با تسلط «ارتش آزاد» بر حلب، این پایگاه را به نقاط مرزی منتقل کرده است. به هر حال، دو دولت که چند سال پیش با گسترش روابط همه‌جانبه سیاسی و اقتصادی به شریک استراتژیکی در منطقه تبدیل شده بودند، در وضعیت تخصم و حمایت از گروه‌های مسلح مخالف هم قرار گرفته‌اند. با وجود نفی و تکذیب هر دو دولت در حمایت از گروه‌های مسلح مخالف، دخالت متخاصمانه در امور همدیگر واقعیتی انکارناپذیر است که روز به روز تشدید می‌شود.

اما پیامد امنیتی مهم و بلندمدت تحولات سوریه برای آنکارا این است که با تضعیف دولت دمشق، کردهای سوریه در موقعیت کاملاً متفاوتی قرار گرفته‌اند. در حالی که دولت «بشار اسد» و مخالفان سیاسی و نظامی آن با ورود به منازعه‌ای خشونت‌بار به شدت در حال تضعیف یکدیگرند، سیاست سکوت و نظاره‌گری کردها نسبت به عمیق‌ترین بحران سیاسی این کشور توان و نیروهای آنها را برای معادلات سیاسی فردای بحران حفظ کرده است. کردها که در چند دهه گذشته در دوره حزب بعث، حتی از حقوق شهروندی کاملی در سوریه برخوردار نبودند، با تأثیرپذیری از سه متغیر؛ بحران نظامی-سیاسی سوریه، تحولات عراق و نیز ایدئولوژی و فعالیت‌های پ‌ک‌ک اهداف و راهبرد کاملاً متفاوتی در پیش گرفته‌اند. این اهداف در مواضع رادیکال‌ترین حزب کردهای سوریه، حزب اتحاد دمکراتیک و حتی شورای ملی کردهای سوریه نیز نمایان است. «صالح مسلم»، دبیر کل اتحاد دمکراتیک، به الگوی حکومتی کاملاً متفاوتی با نظام موجود در

نشان می‌دهد که هدف رهبران این سازمان بر خلاف سال‌های پیش، فقط تاکتیکی یا استفاده صرف از توان نظامی این گروه برای تأثیرگذاری بر عرصه سیاست نیست؛ بلکه این سازمان با توجه به چالش‌ها و ناامنی منطقه‌ای دولت ترکیه، امیدوار به تغییر معادله قدرت و سیاست از طریق گسترش حمله‌های مسلحانه و ایجاد منازعه‌ای قومی و جنگ داخلی تمام‌عیاری است.

بحران سوریه و مرزهای جدید ناامنی

بیشتر تحلیلگران منطقه از جمله سیاست‌مداران مخالف حزب حاکم در ترکیه معتقدند که ارتباط عمیقی بین مواضع و سیاست ترکیه در برابر تحولات سوریه و تشدید خشونت قومی و ناامنی‌های گسترده چند ماه اخیر این کشور وجود دارد. حمایت دولت «اردوغان» از شورشیان مسلح سوریه پیامدهای امنیتی مهمی برای این کشور در پی داشته است. نخست اینکه با تشدید خشونت‌ها و فعال شدن گروه‌های مسلح در مناطق دمشق و حلب، اقتدار سیاسی و نظامی دولت سوریه در مناطق پیرامونی و مرزهای نزدیک ترکیه، که کردنشین هستند، آسیب دید و کانون تمرکز ارتش «بشار اسد» برای کنترل بحران از پیرامون به حلب و دمشق منتقل شد و در این چهارچوب، دولت سوریه به اجبار بخشی از نیروهای خود را از مناطق کردنشین به جبهه‌های درگیری سوق داد؛ در نتیجه، این مناطق با خلاء قدرت سیاسی-نظامی روبه‌رو شد. این خلاء قدرت فرصت بسیار مغتنمی بود تا پ‌ک‌ک با همکاری حزب اتحاد دمکراتیک کردستان سوریه^۱ کنترل سیاسی و نظامی را به صورت دوفاکتو، نه تنها در مرزها که در شهرها نیز به دست گیرد.

بر این مبنا، استقرار نیروهای مسلح پ‌ک‌ک

1. PYD

سوریه می‌اندیشد: «ما خواهان خودمختاری دمکراتیک هستیم.» طبعاً، ظهور یک دولت خودمختار کردی دیگر در مرزهای کردنشین ترکیه، شوک بزرگ دیگری برای دولت آنکارا در پاسخ به چالش قومی در این کشور است. دولت ترکیه که خود را دمکراتیک‌ترین دولت منطقه می‌داند، در حوزه مطالبات قومی با فشارهای مضاعفی در بلندمدت روبه‌رو شده است؛ بدین ترتیب، مطالبات قومی کردهای ترکیه از عرصه هویتی-فرهنگی به قلمرو سیاسی-ساختی منتقل خواهد شد و تبدیل ساخت سیاسی دولت متمرکز به دولتی فدرال و اعطای خودمختاری به مناطق کردستان ترکیه به مهم‌ترین راهبرد احزاب سیاسی فعال کردها تبدیل می‌شود.

تحرکات پک ک و تضعیف راهبرد قانونی حل بحران قومی

آغاز خشونت‌ها و عملیات‌های تروریستی پک ک در چند ماه اخیر، نه تنها امنیت منطقه‌ای، بلکه فضای سیاسی داخلی ترکیه، به ویژه شیوه تعامل حزب حاکم با احزاب مخالف به ویژه حزب کردی صلح و دمکراسی (BDP) را نیز با مسائل و چالش‌های جدیدی روبه‌رو کرد. عملیات‌های گسترده هوایی و زمینی ارتش ترکیه علیه مواضع پک ک و کشتار نزدیک به ۱۳۰ نفر در ۱۰ روز از ۱۵ تا ۲۵ شهریور باعث مواضع تند نمایندگان کرد در حزب صلح و دمکراسی شد. «دمیر تاش»، دبیر این حزب، با انتقاد از عملیات‌های ارتش و در مصاحبه‌ای مطبوعاتی اشاره کرده است: «ما طرفدار مرگ و کشته شدن انسان‌ها نیستیم و بدون تردید، درگیری‌های صورت گرفته مورد تأیید ما نیست؛ اما لازم است همه ما این واقعیت را بپذیریم که حکومت ترکیه و به عبارت روشن‌تر، دولت اردوغان مسئول تداوم خشونت‌هاست و لازم است با اتخاذ تدابیر مناسب ثابت کند که برای پایان دادن به جنگ و استقرار آشتی و برادری برنامه دارد.» ملاقات گرم و احتمالاً برنامه‌ریزی شده برخی نمایندگان کرد عضو حزب صلح و دمکراسی با اعضای پک ک در مسیری کوهستانی، که همراه با انعکاس رسانه‌ای گسترده بود، تنش عمیقی را بین دولت اردوغان و کردها پدید آورد. «اردوغان» خطاب به نمایندگان حزب صلح و دمکراسی تأکید کرد: «میدان مبارزه سیاسی و دمکراسی، مجلس ملی ترکیه است، نه کوهستان. اگر واقعاً قصد فعالیت سیاسی و توسعه دمکراسی در ترکیه را دارید، جای شما مجلس است؛ نه جایی دیگر؛ اما اگر شما همچنان، بر ادبیات و عملیات‌های خشونت‌آمیز و حمایت از تروریست‌ها تأکید دارید، باید به کوه بروید و بگذارید مجلس نیز کار خود را انجام دهد.» در نهایت، نیز تهدید کرد که دولت و پارلمان ترکیه در صورت تأیید جرم از سوی نظام قضایی به وظیفه خود برای لغو مصونیت نمایندگان ملاقات‌کننده با

پک ک اقدام خواهد کرد. با افزایش تنش بین آنکارا و کردها به نظر می‌رسد که فعالیت‌های چند ماهه اخیر حزب حاکم برای تدوین قانون اساسی جدید و دستیابی به فرمول مشترک با احزاب مخالف برای حل مسالمت‌آمیز بحران قومی چند دهه‌ای با چالش جدی و پیچیده‌ای روبه‌رو شده است؛ در واقع، خشونت‌های اخیر قومی ضربه‌ای اساسی برای حضور فعالانه کردها به منظور تعامل با دولت و احزاب مرکز برای اصلاح ساختار سیاسی است.

بحران سوریه، فعال شدن پک ک و اتهامات آنکارا به ایران

روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه را می‌توان نقطه عطفی هم در بهبود و هم در پیچیده شدن مناسبات ایران و ترکیه دانست. روابط دو کشور در ده سال حاکمیت دولت «اردوغان» به دو مقطع کاملاً متمایز تقسیم می‌شود. در مقطع نخست، که ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۰م، رادر بر می‌گیرد، مناسبات دو کشور بر مبنای همکاری و اعتماد متقابل در تمام زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی گسترش می‌یابد و دیدگاه‌های دو کشور بیش از پیش به یکدیگر نزدیک می‌شود. گسترش حجم روابط تجاری، موضع جدید ترکیه در قبال اسرائیل، حمایت ترکیه از برنامه هسته‌ای ایران در محافل جهانی، همکاری‌های مرتبط با نفت و گاز، توافقنامه‌های امنیتی درباره چالش کردی، تبعیت نکردن ترکیه از تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا و اروپا و پرهیز دو طرف از مداخله در مسائل داخلی یکدیگر مهم‌ترین مؤلفه‌ها و زمینه‌های تقویت و بهبود روابط است.

در عرصه روابط تجاری، دهه اخیر اوج گسترش روابط دو کشور است که حجم روابط تجاری تهران-آنکارا تقریباً از دو میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰م، به نزدیک شانزده میلیارد دلار

در سال ۲۰۱۱م، افزایش یافت و از عرصه‌های مهم روابط اقتصادی تأسیس خطوط لوله نفت و گاز در سال ۲۰۰۱م، از ایران به ترکیه و آغاز حضور و سرمایه‌گذاری‌های شرکت‌های ترک در ایران است. تحول در روابط ترکیه-اسرائیل را می‌توان از دیگر علت‌های بهبود روابط ایران-ترکیه در چند سال گذشته دانست. روابط راهبردی نظامی-امنیتی آنکارا-تل‌آویو که همواره مورد نگرانی و انتقاد جمهوری اسلامی بوده است، با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، به ویژه پس از کشتار غزه و حمله اسرائیل به کشتی آزادی دستخوش دگرگونی شد. کاهش سطح روابط سیاسی با اسرائیل و لغو بخش مهمی از قراردادهای و رزمایش‌های نظامی از سوی آنکارا، زمینه بسیار مهمی برای افزایش اعتماد و گسترش روابط ایران-ترکیه شد.

حمایت دولت «اردوغان» از فعالیت هسته‌ای ایران و تأکید بر صلح‌آمیز بودن آن و نیز انتقاد از رفتار دوگانه غرب در برابر برنامه‌های هسته‌ای در خاورمیانه به ویژه در ارتباط با اسرائیل، از دیگر موضوعات مهم در تقویت روابط دو جانبه بوده است. مخالفت با قطعنامه تحریم شورای امنیت علیه ایران در نوامبر ۲۰۰۹م، (در صورتی که روسیه و چین به این قطعنامه رأی مثبت دادند)، ارائه طرح مشترک با برزیل به منظور میانجی‌گری برای تأمین سوخت هسته‌ای راکتور تهران در مه ۲۰۱۰م و میزبانی چند دور مذاکرات ایران با گروه ۱+۵ و نیز تبعیت نکردن از تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا و اروپا برای فشار بر ایران را می‌توان، تلاش‌های سیاست خارجی مستقل آنکارا برای حل دیپلماتیک موضوع دانست. برخی تحلیلگران اهداف اصلی دولت «اردوغان» را برای حل مسالمت‌آمیز چالش هسته‌ای ایران، احتمال تکرار تجربه عراق و جنگ ۲۰۰۳م می‌دانند. سیاست‌مداران آنکارا

پیامدها و هزینه‌های منطقه‌ای یک بحران جدید را فراتر از جنگ عراق می‌دانند که می‌تواند تهدیدهای پیش‌بینی‌ناپذیری را برای امنیت و ثبات منطقه و اقتصاد رو به رشد این کشور در پی داشته باشد.

بحران سوریه و افول روابط ایران-ترکیه

مقطع جدید و متفاوت روابط ایران-ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه به سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۲م بر می‌گردد؛ زمانی که بحران سیاسی کل خاورمیانه عربی را در بر گرفت (البته، پس از آغاز جنبش‌های انقلابی در شمال آفریقا)، دو کشور دیدگاه مشترکی به تحولات سیاسی در تونس، مصر و لیبی و تا حدودی در یمن داشتند و به نوعی، از سقوط دولت‌های مادام‌العمر طرفدار غرب رضایت داشتند؛ اما آغاز بحران سیاسی در سوریه روند رو به بهبود مناسبات ده ساله دو کشور را به گسستی جدی دچار کرد. رهبران حزب حاکم برخلاف دوره نخست، کوشیدند سیاست منطقه‌ای خود را نه بر مبنای تقویت ثبات دولت‌ها، امنیت منطقه‌ای و عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها، دیپلماسی صلح و به صفر رساندن تنش با همسایگان، بلکه از راه تغییر دولت در سوریه و گسترش نفوذ خود در عراق و نادیده گرفتن منافع ژئوپلیتیک دیگر قدرت‌های منطقه‌ای پیش ببرند.

در واقع، مهم‌ترین عامل افول روابط دو کشور به اختلاف دیدگاه تهران و آنکارا در ماهیت بحران سوریه بر می‌گردد. ایران ریشه بحران سیاسی را در سوریه، نه داخلی، بلکه «توطئه دولت‌های غربی برای نابودی جبهه مقاومت ضد صهیونیستی» و بازیگران داخلی بحران را نیز تروریست‌های مزدور عربستان و قطر می‌داند؛ اما دولت ترکیه ماهیت بحران سیاسی در سوریه را همچون تحولات مصر، لیبی و یمن می‌داند و مقاومت مخالفان سیاسی و مسلح دولت «بشار اسد» را مبارزه برای دستیابی به حکومت مردمی و دموکراتیک تلقی می‌کند. بر این پایه، مواضع و رویکرد دو کشور در نقطه مقابل هم قرار دارد و تفسیر ژئوپلیتیکی و امنیتی برخی رهبران حزب حاکم ترکیه از سیاست خارجی جمهوری اسلامی نشان‌دهنده عمق اختلاف بین مواضع دو کشور در بحران سوریه است.

اما مهم‌ترین دلیلی که در ماه‌های اخیر بر روابط دو کشور سایه افکنده، عملیات‌های گسترده و بی‌سابقه پک‌ک و ناامن شدن محیط امنیتی ترکیه است. پرسشی که در تمام رسانه‌ها و محافل دولتی ترکیه مطرح است این است که پک‌ک چگونه در مدتی اندک، به توانمندی بزرگی برای انجام عملیات‌های خشونت‌بار، گسترده و مداوم دست یافت؟ آیا گروه‌های مسلح کردی از حمایت سوریه و ایران بهره می‌برند؟ این مباحث زمانی به اوج خود رسید که نهادهای امنیتی و اطلاعاتی ترکیه در روز چهارشنبه،

هشتم شهریور اعلام کردند که فعالیت یک شبکه از جاسوسان ایرانی را طی چند عملیات هم‌زمان در چند شهر ترکیه کشف شده است. این ادعا عنوان می‌کند دو تن این افراد به تازگی از سوی ایران در جریان‌های جاسوسی فعالیت داشته‌اند. باید یادآور شد که دو تن از این افراد ایرانی و بقیه از شهروندان ترکیه‌اند. هرچند سفارت ایران در ترکیه این اقدامات را رد کرد، اما هجمه رسانه‌ای گسترده‌ای علیه تهران آغاز شد.

نشریه «زمان»، روزنامه پرتیراژ نزدیک به حزب حاکم، به نقل از شخصیت‌های دولتی ادعا کرد: «این افراد به اتهام عکس‌برداری از محل‌ها و ساختمان‌های استراتژیک و مقرهای نهادهای امنیتی ترکیه بازداشت شده‌اند و بعد از بازرسی محل زندگی آنان، اسناد رمزار مرابط با ایران، نوشته‌های تحلیلی و گزارش‌ها از تحقیق و تفحص آنها در منطقه و دیدار با برخی اعضای حزب پ ك ك کشف و ضبط شده است.» این روزنامه مدعی است یکی از اهداف صد جاسوس ایرانی شناسایی شده در چندماه گذشته جمع‌آوری اطلاعات درباره میزان همکاری و مکانیزم‌های ارتباط و کمک ترکیه به نیروهای شورشی سوریه بوده است. افزون بر این ادعاها، شبکه‌های تلویزیونی دولتی و خصوصی این کشور بارها فیلمی از جلسات سه جانبه منتسب به مأموران ایرانی، اعضای پ ك ك ك و شهروندان ترک نشان داده‌اند که مبنای استناد اتهامات گسترده مقامات دولتی و حزب حاکم علیه ایران قرار گرفته است.

تحلیل‌گران ترک معتقدند که پس از بحران سوریه همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی دو کشور به شدت آسیب دیده و نهادهای امنیتی ایران، نه تنها دیگر هیچ اطلاعاتی درباره فعالیت‌های حزب کارگران کردستان ارائه نمی‌دهند؛ بلکه به شکلی فعال به آنها کمک نیز می‌کنند. خبرگزاری اخلاص ترکیه در ۲۳ شهریور، به نقل از منابع امنیتی نوشت: «دویست پیکارجوی پ ك ك ك برخلاف معمول، که برای عملیات‌های نظامی از مرز عراق وارد می‌شوند، این بار از طریق ایران وارد شده‌اند و ممکن نیست ایران بر حضور و فعالیت این سازمان در خاک خود اشرافی نداشته باشد.»

نتیجه‌گیری

تحركات بی‌سابقه نظامی حزب کارگران کردستان ترکیه در چندماه اخیر، به ویژه در شهریور ماه، ناامنی گسترده‌ای را در سراسر ترکیه پدید آورده است. به نظر می‌رسد پس از بحران سوریه این حزب راهبرد کاملاً متفاوت و شاید انتحاری‌ای را به منظور تحریک افکار عمومی کردها برای خیزش عمومی ناسیونالیستی و نیز زیر فشار گذاشتن دولت ترکیه در پیش گرفته است. هرچه دولت ترکیه، سوریه و ایران را عوامل مهم تحریک

پ ك ك ك در تشدید سلسله خشونت‌های مستمر معرفی می‌کند، تغییر سیاست منطقه‌ای دولت «اردوغان» از دکتترین «به صفر رساندن مشکلات با همسایگان» به حمایت تمام عیار از گروه‌های سیاسی و نظامی مخالف دولت دمشق را می‌توان مهم‌ترین منشاء ناامنی داخلی و منطقه‌ای این کشور دانست.

ترکیه بدون توجه به آسیب‌های امنیتی داخلی و با غفلت از محیط شکننده امنیت منطقه‌ای خود ریسک بزرگی را در سیاست خارجی انجام داد که نتیجه آن روابط غیردوستانه، پرتنش و متخاصم با همسایگانی بود که نقش مهمی در پایداری امنیت منطقه‌ای این کشور برعهده گرفته بودند؛ همان فرصتی که پ ك ك ك در چند سال گذشته به دنبال آن بوده است. هرچند با توجه به کاهش مقبولیت پ ك ك ك و حتی حزب صلح و دموکراسی در مناطق کردنشین در نظرسنجی‌های هفته آخر شهریور و نیز خسارت‌های وسیع انسانی و مادی این سازمان و حزب همسوی آن در پارلمان، این جریان ظرفیت چندانی برای تغییر مناسبات داخلی و منطقه‌ای ترکیه ندارد ولی در چندماه گذشته، به مهم‌ترین چالش امنیتی این کشور تبدیل شده است که تداوم خشونت‌ها و ناامنی‌های کنونی دست کم، در عرصه داخلی می‌تواند از یکسو فضای کسب و کار و امنیت اقتصادی و اجتماعی این کشور را با چالش‌های بزرگی روبه‌رو کند و از دیگر سو، روند اصلاحات و دموکراتیزاسیون را متوقف و موجب امنیتی شدن دوباره فضای سیاسی از طریق افزایش نقش نظامیان در عرصه سیاست و حاکمیت شود؛ موضوعی که برای حزب محافظه کار عدالت و توسعه در خاورمیانه بازگشتی به عقب است.

